

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการปฏิบัติธรรมตามหลักศีลห้าของผู้นำครัวเรือนในชุมชนตำบลตะเคียนทอง อำเภอบางขัน จังหวัดน่าน ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่สำคัญมาใช้ในการดำเนินงาน โดยเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับศีลห้า
 - 1.1 ความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา
 - 1.2 ประเภทของศีลในพระพุทธศาสนา
 - 1.3 จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล 5
 - 1.4 องค์ประกอบที่เป็นข้อปฏิบัติของเบญจศีล
 - 1.5 วิธีปฏิบัติและรักษาศีล 5
 - 1.6 ผลลัพธ์ (อานิสงส์) ของการรักษาศีล
2. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม
 - 2.1 ความหมายของการปฏิบัติธรรม
 - 2.2 องค์ประกอบของการปฏิบัติธรรม
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับศีลห้า

ความหมายของศีลในทางพระพุทธศาสนา

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมนุษย์ ในทุกด้านของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนไทยนั้นมีความผูกพัน ประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติ จนทำให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ต่างมีเมตตา เอื้อเฟื้อ อนุเคราะห์ เสียสละ เป็นที่พึ่งตลอดมา ด้วยคุณของพุทธธรรมคำสอนแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนให้มีอิสระจากปัจจัยที่เป็นเหตุแห่งเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง ทั้งทางกาย และทางใจ ทางกาย หมายถึง การไม่สร้างความวิบัติเสียหายแก่บุคคลอื่น ส่วนทางใจ คือ อิสระจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย อันตรวนชีวิตความเป็นอยู่ของตน เพื่อนำสันติภาพและสันติสุขมาสู่โลกมนุษย์ พระพุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาของผู้รู้เท่าทันภาวะความเปลี่ยนแปลงของตน ของสังคม โดยใช้ศาสนธรรมคำสอน

ของพระพุทธองค์เป็นหลักยึดถือประพฤติปฏิบัติ ในส่วนของคำสั่งนั้น ได้แก่ ข้อปฏิบัติซึ่งบังคับไว้ เป็นข้อห้ามมิให้กระทำ เรียกว่า ศีล เป็นข้อยกเว้นที่วางไว้เป็นกฎระเบียบ ในส่วนของคำสอน ได้แก่ คำแนะนำ คำชี้แจง การศึกษาอบรมอันเป็นหลักที่ทรงวางไว้สำหรับการประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า พระธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่ ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้า เป็นความดีงามแห่งชีวิต ความเป็นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและปลอดภัย ทั้งร่างกายและจิตใจ ได้ในสังคมโดยรวม ในเรื่องของศีล ผู้ศึกษาได้ศึกษาจากเอกสารตำราวิชาการต่าง ๆ และได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน พอกล่าวเป็นสังเขปได้ ดังนี้

กรมการศาสนา (2525 : 20) ได้กล่าวว่า ศีล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของภิกษุ เพื่อให้สำรวมในพระปาฏิโมกข์ ความถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และสาธูป เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้จะมีประมาณน้อย สมาทานอยู่ในสิกขาทั้งหลาย ความสำรวมระวัง ความไม่ก้าวล่วงในสิกขาบททั้งหลาย ซึ่งหมายถึง การสำรวมกาย วาจาและใจ ให้สงบเรียบร้อย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538 : 274) ทรงให้ความหมายของศีล ไว้ว่า ศีล คือ เจตนาที่จะระวังรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยปราศจากโทษ

พุทธทาสภิกขุ (2539 : 56) ได้อธิบายว่า “ศีล” หมายถึง ความเป็นปกติ หรือปกติภาวะ ตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างตามที่ควรทำ อยู่ในภาวะปกติ คือไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย ไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรก ไม่มีความเศร้าหมองให้เกิดขึ้น โดยเนื้อความศีล หมายถึง ระเบียบ ที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดภาวะปกติ เกิดขึ้นที่กาย วาจา ใจ

ไชยวัฒน์ กปิตลาภุจณ์ (2542 : 52) ได้กล่าวว่า เจตนา คือ ความตั้งใจไม่ทำกรรมชั่ว มีการฆ่าสัตว์ เป็นต้น ความงดเว้นจากการทำกรรมชั่วนั้น ได้ก็ดี สติเป็นต้นเหตุที่เกิดขึ้น อันเป็นเหตุให้ยับยั้งการทำกรรมชั่วครั้งนั้น ๆ ได้ก็ดี ชื่อว่า “ศีล” เรียกว่า “ศีล” โดยความหมายว่า การตั้งกาย และวาจาโดยชอบธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2542 : 767) ได้กล่าวว่า “ศีล” หมายถึง การไม่เจตนา ละเมิดระเบียบ ไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิด ไม่เบียดเบียน อีกอย่างหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง คอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น ถ้ามองให้ลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนคนอื่น ด้วยกาย วาจา ใจ

ไสว มาลาทอง (2542 : 109) กล่าวว่า ศีล 5 หรือ เบญจศีล หมายถึง เจตนา หรือความตั้งใจ ประพฤติ งดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกโดยทั่วไปว่า “ศีล 5” เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท 5”

แก้ว ชิตตะขบ (2550 : 203) ได้กล่าวว่า คำว่า ศีล (สีล) แปลได้หลายนัย เช่น แปลว่า ปกติ ธรรมชาติ ความเคยชิน เชือกเข็น เกษมสุข ในที่นี้แปลว่า ปกติ การทำให้เป็นปกติ ธรรมชาติ

ความประพฤติที่ดี ความตั้งใจดี และความสำรวมระวัง ไม่ล่วงละเมิดบัญญัติอันชอบธรรม คือ การรักษา กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติ ระเบียบวินัยปกติ มารยาทดีปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกให้ดียิ่งขึ้น ข้อปฏิบัติในการควบคุมคนให้อยู่ในความไม่เบียดเบียนกัน หรือการควบคุมพฤติกรรมส่วนตัวของเรา

สรุปได้ว่า ศีล หมายถึง หลักประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามให้เป็นที่ไปโดยปกติชน ส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม โดยปราศจากโทษภัยทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ เข้าถึงจุดหมายที่ดีงามตามลำดับของชีวิต ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบเรียบร้อย และทำให้มนุษย์นั้นมีการสำรวมกาย และวาจาเรียบร้อย ทั้งในการพูด การคิด การทำ ในการแสดงออก อันเป็นการยกระดับจิตใจ เข้าถึงแก่นแท้ในหลักธรรม อันเป็นกุศลธรรมอันดีงามทั้งปวง อาจกล่าวสั้น ๆ ว่า ศีล คือ ข้อห้ามไม่ให้ทำความชั่วทุจริตของพระพุทธศาสนา นั่นเอง

ประเภทของศีลในพระพุทธศาสนา

แก้ว จิตตะขบ (2550 : 205) กล่าวว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของศีลไว้มีอยู่หลายชั้น หลายระดับ จัดแบ่งได้หลายประเภท เพื่อให้เหมาะกับวิถีชีวิตและสังคมปัจจุบัน แห่งบุคคล ศีลท่านจัดไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ศีล 5 หรือเบญจศีล เป็นศีลขั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง กล่าวคือ ศีลทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกา พระภิกษุ สามเณร ตลอดจนถึงศีลของพระภิกษุณี นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของศีล 5 สำหรับศีล 5 นี้กำหนดเป็นศีลสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนทั่วไปที่ควรรักษามีชื่อเรียกว่า นิจศีล ศีลที่ควรรักษาเป็นนิจ ปกติศีล ศีลที่ควรรักษาให้เป็นปกติบ้าง เรียกว่า มนุสสธรรม หรือมนุษยธรรม คือ ธรรมของมนุษย์ หรือทำให้เป็นมนุษย์

2. ศีล 8 (อัฐศีล) หรือศีลอุโบสถ เป็นศีลที่มีพื้นฐานจากศีล 5 โดยเน้นการไม่เสพพการรู้จักรับประทานอาหารจำกัดเวลา การหัดลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิง การงดใช้เครื่องนุ่งเครื่องนอนฟูกหูกหุรา เป็นการฝึกตนให้รู้จักใช้ชีวิตที่เป็นอิสระได้มากขึ้น สามารถอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุภายนอกมากเกินไป ศีล 8 นี้ เป็นเครื่องเสริมโอกาสในการพัฒนาชีวิตทางด้านจิตใจ และปัญญา เป็นศีลสำหรับฝึกตนให้ดียิ่งขึ้นไปกว่าคฤหัสถ์ปกติทั่วไป

3. ศีล 10 (ทศ ศีล) หรือสิกขาบท 10 ประการ เป็นศีลสำหรับสามเณรสมาทานรักษา คำว่า สามเณร แปลว่า เหล่ากอของสมณะ หมายถึง เด็กชายผู้ศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อเตรียมเป็นพระภิกษุ

4. ศีล 227 หรือสิกขาบท 227 เรียกว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ การสำรวมระวัง ในพระปาฏิโมกข์เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ปฏิบัติตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต พุทธบัญญัติที่เป็นข้อห้ามสำหรับพระภิกษุผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

5. คีล 311 หรือสิกขาบท 311 เป็นพุทธบัญญัติที่เป็นข้อห้ามสำหรับสตรี ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุณี ในพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทของศีลเอาไว้ 5 ประเภท คือ ศีล 5 หรือเบญจศีล เป็นพื้นฐานของศีลทั้งปวง กำหนดเป็นศีลสำหรับฆราวาส ศีล 8 หรือศีลอุโบสถเป็นศีลสำหรับฝึกตนให้รู้จักใช้ชีวิตพัฒนาจิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้นไป ศีล 10 สำหรับสามเณรสมาทานรักษาเพื่อเตรียมเป็นภิกษุ ศีล 227 เรียกว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีลเป็นพุทธบัญญัติเพื่อสำรวมในพระปาฏิโมกข์ สำหรับบวชผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ศีล 311 เป็นพุทธบัญญัติ ในส่วนของสตรีที่บวชเป็นภิกษุณี

นอกจากนี้ศีลยังแบ่งตามจุดหมายของการรักษาได้ 2 ประเภทสำคัญ ได้แก่ โลกียศีล และโลกุตระศีล จุดมุ่งหมายให้ผู้ปฏิบัติยกระดับชีวิตให้พัฒนาดีขึ้น และการอยู่อย่างมีความสุขในโลก เรียกว่า โลกียสุข (สุขในโลก) ศีลที่ผู้ปฏิบัติมุ่งถึงการปฏิบัติ เพื่อดับกิเลสอาสวะทั้งปวง ซึ่งเรียกว่า โลกุตระศีล ดังกล่าวนี้

จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล 5

ไสว มาลาทอง (2542 : 117-120) กล่าวว่า เบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์รุ่นก่อน ๆ ได้วางไว้ เป็นหลักข้อปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะ เพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนเอาัดเอาเปรียบกัน เบญจศีลเป็นเครื่องมือสำหรับวัดความเป็นมนุษย์ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ เป็นมนุษย์ธรรม คือ ธรรมที่เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ เพราะศีลแต่ละข้อนั้นท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในแต่ละทาง ดังนี้

1. เบญจศีลข้อที่ 1
 - 1.1 เพื่อให้มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน
 - 1.2 เพื่อให้ชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน
 - 1.3 เพื่อให้ประกอบกิจการงาน และประพฤติธรรมได้โดยสะดวก
 - 1.4 เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ต่อไป
 - 1.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
 - 1.6 เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
2. เบญจศีลข้อที่ 2
 - 2.1 เพื่อให้ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
 - 2.2 เพื่อให้รักและเคารพเกียรติของตนเอง
 - 2.3 เพื่อให้เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น
 - 2.4 เพื่อให้เกิดความมั่นใจในทรัพย์สินของตนเองไม่ต้องวิตกกังวล
 - 2.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

- 2.6 เพื่อกำจัดการเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
3. เบญจศีลข้อที่ 3
 - 3.1 เพื่อให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้
 - 3.2 เพื่อให้เคารพสิทธิความเป็นสามีภรรยาของกันและกัน
 - 3.3 เพื่อป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้าง ภายในครอบครัว
 - 3.4 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว
 - 3.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
 - 3.6 เพื่อกำจัดการเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
4. เบญจศีลข้อที่ 4
 - 4.1 เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจและไว้วางใจกันได้
 - 4.2 เพื่อสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ
 - 4.3 เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของกันและกันไว้
 - 4.4 เพื่อให้ใช้วาจาประสานประโยชน์ของกันและกัน ไม่ทำลายกันด้วยคำพูด
 - 4.5 เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข
 - 4.6 เพื่อกำจัดการเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต
5. เบญจศีลข้อที่ 5
 - 5.1 เพื่อสนับสนุนการรักษาศีล 4 ข้อข้างต้นให้เกิดมีขึ้น
 - 5.2 เพื่อให้มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้
 - 5.3 เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน
 - 5.4 เพื่อป้องกันสุขภาพทางกายและสุขภาพจิตมิให้เสื่อม
 - 5.5 เพื่อป้องกันอาชญากรรม มิจฉาชีพและการกระทำทุจริตต่าง ๆ
 - 5.6 เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
 - 5.7 เพื่อกำจัดการเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

แก้ว ชิตตะขบ (2550 : 210-212) ได้กล่าวไว้ว่า นักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนานั้น ได้ชี้จุดสำคัญที่คนเราต้องสร้างฐานไว้ให้มั่นคงเป็นพิเศษ 5 จุด ซึ่งเป็นการปิดช่องทางที่จะทำให้ตนเองเสียหาย 5 ทางด้วยกัน โดยวิธีที่ท่านว่านี่ก็คือ การรักษาศีล 5 คือ ศีลข้อที่ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ มีชีวิตหรือห้ามฆ่าสัตว์ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความโหดร้าย ไร้เมตตา ศีลข้อที่ 2 เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการที่เป็นโจรขโมย หรือห้ามลักทรัพย์ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะอาชญากรรม จิตคิดลักขโมย ศีลข้อที่ 3 เว้นจากการประพฤติดินในกาม หรือห้ามประพฤติดินทางเพศ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความเจ้าชู้ ส่ำสอนทางเพศ

หรือมักมากในกาม ศีลข้อที่ 4 เว้นจากการกล่าวคำเท็จ ห้ามพูดเท็จ เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะคำพูดโกหกหลอกลวง ศีลข้อที่ 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา เมรัย หรือห้ามดื่มน้ำเมา เพื่อป้องกันทางที่ตนจะเสียหาย เพราะความมึนเมา ประมาทขาดสติยั้งั้งใจในการทำชั่ว

ตามที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าเบญจศีลนี้มีความสำคัญยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ ถ้าหากคนในสังคมตั้งมั่นอยู่ในเบญจศีลโดยทั่วถึงกันแล้ว สังคมก็มีความมั่นคงสงบสุขอย่างแน่นอน ผู้ใดมีเบญจศีลผู้นั้นย่อมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ไม่ว่าจะทำอะไรติดต่อประสานงานกับใคร จะขอความร่วมมือจากใครก็ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ เบญจศีลจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้าง การพัฒนาครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนย่อยของสังคมให้มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อไป

สรุปได้ว่า ศีล 5 เป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติดีของคน นับว่าเป็นกุศลธรรมสำคัญที่คนเราควรประพฤติ หากจะเปรียบศีล 5 กับส่วนประกอบของบ้านก็เปรียบได้กับส่วนของเสาบ้านนั่นเอง ศีล 5 นั้นจัดเป็นมนุษยธรรมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์ เพราะคนเรานั้นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่ละคนต้องปฏิบัติตนอยู่ในหลักการที่ต้องช่วยตนเองและคนอื่นให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข คือ ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ว่าในเรื่องใด ๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนตนเองอีกด้วย เบญจศีลจึงเป็นหลักการที่ประเสริฐ ที่จะทำให้นุคคล สังคมอยู่อย่างมีความสุข

องค์ประกอบที่เป็นข้อปฏิบัติของเบญจศีล

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538 : 5) กล่าวว่า ศีล 5 แปลว่า ลิกขาบท ที่ผู้ประพฤติปฏิบัติ ศึกษา และงดเว้น องค์แห่งศีลแต่ละข้อนั้น จัดเป็นลิกขาบท 5 ประการรวมเรียกว่า เบญจศีล ซึ่งแผลงมาจาก คำว่า “ปญจ สีลานิ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎกส่วนมากเรียกว่า ลิกขาบท 5 คือ องค์แห่งศีลอย่างหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นข้อห้ามเพื่อการฝึกตนและฝึกฝนอบรมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ สำหรับการจัดระเบียบชีวิตและสังคมของมนุษย์ ให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์สิ่งดีงามแก่ชีวิต สังคม การดำเนินชีวิตให้อยู่ได้ ศีล 5 จึงเป็นพื้นฐานของศีลทั้งปวง มี 5 ลิกขาบท ประกอบด้วย

1. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์
2. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการลักทรัพย์
3. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 3 กามสุมิจฉาจารา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม
4. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการกล่าวเท็จ
5. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 5 สุราเมรัยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมา

1. ศิล 5 สิกขาบทที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี

ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง เว้นจากฆ่าสัตว์ ทุกชนิด คำว่าสัตว์ในที่นี้หมายถึงมนุษย์ และสัตว์เดรัจฉานที่มีชีวิตอยู่ แม้ที่สุดซึ่งยังอยู่ในครรภ์ ทุกประเภทไม่มีกำหนด สิกขาบทนี้บัญญัติขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ให้มนุษย์เบียดเบียนกัน และไม่ให้เบียดเบียนสัตว์อื่นอีกด้วย พึงหวังจะให้ปลูกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวก การตั้งใจที่จะไม่ทำร้าย ต่อผู้อื่นเป็นประจำ เมื่อปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องย่อมเกิดเป็นปกติความคิดที่จะฆ่าหรือทำร้ายกัน ก็ย่อมไม่เกิดขึ้น เป็นการอบรมให้เกิดเมตตาจิตคิดสังสารเห็นใจในสัตว์อื่น ๆ มนุษย์ผู้มีความปรารถนาดี ต่อกันเสมอ โดยตระหนักถึงความสำคัญของทุกชีวิตที่อยู่ร่วมกันในโลก ทุกชีวิต ย่อมต้องการ ความสุขด้วยกัน ไม่มุ่งทำร้ายกัน ชีวิตร่างกายทุกชีวิตก็ย่อมดำเนินไปข้างหน้าอย่างปกติ สันติสุข ก็เกิดขึ้นในสังคม ตรงกันข้ามหากคนส่วนใหญ่ขาดศีลข้อนี้ ย่อมอยู่กันอย่างหวาดระแวง หากความสุขไม่ได้ ดังนั้นศีล 5 ดังกล่าวมานี้ จึงเป็นหลักสำหรับการควบคุมพฤติกรรมทางกาย ไม่ให้กระทำความผิด ทำอันตรายแก่ร่างกายและชีวิต ให้เกิดเมตตาจิตคิดช่วยเหลือกันเกิดขึ้น ในทางด้าน จิตใจ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538 : 7) ทรงแสดงว่า เมื่อเพ่งถึง ความเมตตาจิตเป็นใหญ่ ปาณาติปาตาเวรมณี แปลว่า เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีขอบเขต ของสิกขาบททั้งโดยตรงและโดยอ้อม ผู้รักษาดองเว้นเพื่อให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ การฆ่า การทำให้ตาย ด้วยตนเอง การทำให้บาดเจ็บสาหัส เช่น ตาบอด แขนหัก การทรมานด้วยการใช้แรงงานเกินกำลัง การกักขัง การนำสัตว์ไปด้วยวิธีทรมาน การผลาญสัตว์ เช่น ยุงให้สู้กัน เพื่อความสนุกสนาน ส่วนโทษหนักเบาขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า และความพยายามของผู้ฆ่า เรียกว่า ประโยค คือ ความเพียร พยายามในการทำปาณาติบาต ซึ่งเป็นองค์แห่งการตัดสินว่ามีโทษน้อย หรือมาก การฆ่านั้นไม่ว่า ฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ถือว่าเป็นบาปเหมือนกัน ซึ่งกำหนดได้จากหลัก 3 ประการ คือ

1.1 กำหนดโดยวัตถุมี 3 อย่าง คือ

1.1.1 ฆ่ามนุษย์ หรือสัตว์ที่ไม่มีคามผิด ไม่ได้ประทุษร้ายตนและผู้อื่น มีโทษมาก

1.1.2 ฆ่ามนุษย์ หรือสัตว์ที่มีอุปการคุณแก่ตน เช่น มารดา-บิดา วัว กระบือ

ที่ช่วยทำไร่ ไถนา มีโทษมาก

1.1.3 ฆ่ามนุษย์ หรือสัตว์ที่มีคุณงามความดี เช่น ผู้ถือศีล ผู้มีคุณต่อสังคม ยังมี

คุณมากมีความดีมาก ยังมีโทษมาก

1.2 กำหนดโดยเจตนามี 3 อย่าง คือ

1.2.1 ตั้งใจฆ่าโดยหาเหตุผลไม่ได้ เช่น เขาไม่มีโทษถึงตาย ไม่ได้เตรียมจะทำร้ายตน

ถือว่ามิโทษมาก

1.2.2 ฆ่าโดยกิเลสมีกำลังกล้า เช่น ด้วยความโลภจึงรับจ้างฆ่าเขา มีความโลภมาก
ยังมีโทษมาก

1.2.3 ฆ่าด้วยความพยายามอันร้ายกาจ ผลาญให้เขาพินาศ พยายามมาก มีโทษมาก

1.2.4 กำหนดโดยประโยชน์ หมายถึง ความพยายาม หาวิธีการฆ่า ถ้าใช้
ความพยายามมาก มีโทษมาก กล่าวคือ ยิ่งทรมาณมากมีโทษบาปมาก เช่น การทุบตีให้บอบช้ำ
ต้องทนทุกข์ทรมาณจนตาย มีโทษมาก เพราะผู้ถูกฆ่าได้เสวยทุกข์เวทนามาก

ปิ่น มุฑุกันต์ (2514 : 421-422) กล่าวว่า ผู้รักษาศีลข้อนี้ นอกจากระวังไม่ให้ศีลขาด
เพราะปาณาติบาตแล้ว ระวังจากการกระทำที่เป็นฉาษาของปาณาติบาตได้ ก็ทำให้ศีลของตนบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น
ถ้าเว้นไม่ได้ศีลของเขาก็ต่างพร้อย เหมือนผ้าที่ไม่ขาดแต่สกปรก เรียกว่า ฉาษาปาณาติบาต คือ

1.1 การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้ร่างกายของเขาเจ็บปวดพิกลพิการ

1.2 การทรกรรม คือ การทำความลำบากแก่สัตว์เกินเหตุ เช่น การใช้งานหนักเกินกำลัง

1.3 กักขังในที่แคบ ไม่สามารถเปลี่ยนอิริยาบถได้

1.4 นำสัตว์ไปโดยวิธีทรมาณ เช่น ลากไป

1.5 ผจญสัตว์ เช่น เล่นชนไก่ กัดปลา

“การงดเว้นจากการกระทำสิ่งเหล่านี้เป็นบริวารของการรักษาศีลข้อที่ 1”

แก้ว ชิตตะขบ (2550 : 208) กล่าวถึง หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย บุคคลผู้ที่จะล่วงละเมิด
ผิดศีลข้อที่ 1 หรือเรียกว่าศีลขาดนั้นประกอบไปด้วยองค์ 5 ประการ คือ

1.1 ปาโณ สัตว์มีชีวิต

1.2 ปาณสญญิตา รู้ว่าสัตว์มีชีวิต

1.3 วรทจิตตุต มิจจิตติจะฆ่า

1.4 อุปกุกโม ทำความพยายามฆ่า

1.5 เตน มรณิ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อบุคคลมีความพยายามในการฆ่าสัตว์มีชีวิตที่พร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง 5 ดังกล่าว
ศีลจึงขาด ถ้าไม่ครบองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ แม้องค์ใดองค์หนึ่ง เช่น ไม่มีจิตติจะฆ่าเช่นนี้ ศีลไม่ขาด
แต่เป็นเพียงต่างพร้อยเท่านั้น

2. ศีล 5 สิกขาบทที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 38-39) ได้กล่าวถึง อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า
เจตนางดเว้นจากการถือสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยในทางปฏิบัติ หมายถึง
ความประพฤติกกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตของคน โดยไม่ไปเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่น
ด้วยการลักขโมย เป็นต้น ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อป้องกันความประพฤติ หรือพฤติกรรมดังกล่าว

มีเจตนาทำให้เลียงชีพในทางที่ชอบ ที่เรียกว่า มีสัมมาอาชีวะ เว้นการเบียดเบียนกันและกัน ผู้รักษาศีลจะต้องเว้น ไม่กระทำ เพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ได้ชื่อว่าประพฤติเป็นธรรม ไม่เป็นบาป ข้อนี้หมายถึง การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้ คือ ถือเอาด้วยอาการเป็นโจร สิ่งที่ไม่ให้กำหนดไว้ดังนี้

2.1 สิ่งของที่มีเจ้าของทั้งที่เป็น วิญญูณกทรัพย์ และอวิญญูณทรัพย์ อันเจ้าของไม่ได้ให้เป็นสิทธิ์ขาด

2.2 สิ่งของที่ไม่ใช่ของใคร แต่สิ่งของมีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งของที่เขาอุทิศบูชา ปุชนียวัตถุ ในศาสนานั้น ๆ

2.3 สิ่งของที่เป็นของในหม้ออันไม่พึงแบ่งกันได้ ได้แก่ ของสงฆ์ และของมหาชน ในสโมสรสถานนั้น ๆ

เมื่อแบ่งถึงความประพฤติชอบธรรมในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นสำคัญ ก็พึงทราบในสิกขาบทนี้มีข้อห้าม 3 ประการ คือ โจรกรรม ประพฤติเป็นโจร การเลียงชีพ อนุโลมโจรกรรม กิริยาเป็นฉาษาโจรกรรม การกระทำในข้อที่ 1 ศีลขาด ส่วนในข้อที่ 2 และข้อที่ 3 พึงพิจารณาได้โดยเจตนา ถ้ามุ่งทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของคนอื่น ศีลย่อมขาด ถ้าไม่เจตนา ศีลค้างพริ้ว

โจรกรรม หมายถึง การถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ ด้วยการกระทำอย่างโจรทุกอย่าง จัดเป็นโจรกรรม ในทางพระพุทธศาสนาได้รวบรวมไว้ดังนี้

2.1 ลัก ได้แก่ กิริยาการขโมยของคนอื่นที่เจ้าของไม่เห็น มีชื่อเรียกต่างกัน

2.2 ขโมย ในเวลาที่เจ้าของทรัพย์ว่างทรัพย์ไว้ หยิบทรัพย์ไปไม่ให้เขารู้

2.3 ย่องเบา เวลาส่งคนแอบเข้าไปในบ้าน แล้วหยิบฉวยเอาสิ่งของของเขา

2.4 ตัดช่วง งัด หรือเจาะประตูหน้าต่างที่ปิดอยู่ แล้วเข้าไปหยิบเอาของเขาไป

2.5 ฉก ได้แก่ กิริยาแห่งการขโมยทรัพย์ของคนอื่นที่เจ้าของไม่ให้ เขามองไม่เห็น มีชื่อเรียกต่างกัน ดังนี้

2.5.1 วิ่งราว คนถือของมากำลังผลอ เข้าแย่งแล้ววิ่งหนีไป

2.5.2 ตีชิง ตีเจ้าของทรัพย์ให้เจ็บตัวแล้วถือเอาของไป

2.5.3 กรร โชก กิริยาแห่งการแสดงอำนาจ หรือใช้อาวุธข่มขู่ เป็นต้น เรียกว่า ขู่ หรือ จี้

2.5.4 ปล้น ได้แก่ รวมพวกกันหลายคน มีศาสตราวุธ เก็บเอาของผู้อื่นด้วยอำนาจ

2.5.5 ตู ได้แก่ อ่างกรรมสิทธิ์ยื่นยื่นเอาของคนอื่นมาเป็นของตน

2.5.6 หนี ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาทรัพย์ของคนอื่น เช่น รับของแล้ว โกงเอาเสีย อ้างว่าเป็นของตน

- 2.5.7 หลอก ได้แก่ กิริยาที่พูดปดเพื่อถือเอาของผู้อื่น
- 2.5.8 ลวง ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาของของผู้อื่นด้วยแสดงของอย่างใดอย่างหนึ่งให้เข้าใจผิด เช่น ใช้เครื่องชั่ง เครื่องตวงโก่ง
- 2.5.9 ปลอม ได้แก่ กิริยาที่ทำของเทียมแบบให้คนอื่นเห็นว่าเป็นจริง แล้วเปลี่ยนไป
- 2.5.10 ครอบงำ ได้แก่ กิริยาที่ยืมของคนอื่นไปใช้แล้วเอามาเป็นของตน เช่น ยืมของแล้วไม่ส่งคืน กู้เงินแล้วเบี้ยว ไม่ส่งดอกเบี้ย ส่งคืนทุนเดิม
- 2.5.11 เบียดบัง ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาเศษ เช่น ท่านใช้ให้ไปเก็บเงินค่าเช่าบ้านได้มาแต่ให้เจ้าของน้อย
- 2.5.12 ลักลอบ ได้แก่ กิริยาที่ลักลอบเอาของที่ต้องห้ามหลบหนี
- 2.5.13 สับเปลี่ยน ได้แก่ กิริยาที่เอาสิ่งของของตนที่ไม่ดีเข้าไปแทน แล้วเอาของที่ดีของผู้อื่น
- 2.5.14 ยักยอก ได้แก่ กิริยาที่ยักยอกทรัพย์สินของของตนที่จะถูกยึดเอาไว้เสียที่อื่นเพื่อหวังสิ่งของมาเป็นของตน

โจรกรรมมีลักษณะต่างประเภท ดังกล่าวมานี้ บุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ไปร่วมกับเขาเหล่านี้ ชื่อว่าประพฤติดิจิตรโจรกรรมทั้งสิ้น แม้ทรัพย์สินจะเป็นของตนก็มีโอกาสเป็นโจรกรรมได้ เช่น ในข้อที่ 2.5.11 เมื่อถึงเวลาเสียภาษีแต่กลับหลบเลี่ยง ไม่ไปเสียภาษีตามกำหนด ซึ่งทรัพย์สินที่เสียภาษีไปนั้นได้มาโดยโจรกรรม เมื่อกล่าวโดยรวมจัดเป็นกรรม มีโทษหนักเป็นชั้นต่างกัน 3 ชั้น ได้แก่ วัตถุ เจตนา ประโยค คือ

- 2.1 โดยวัตถุ หมายถึง ถ้าของที่ทำการโจรกรรมนั้นมีค่ามาก สร้างความเสียหายให้แก่เจ้าของทรัพย์สินมาก ก็มีโทษมาก
- 2.2 โดยเจตนา หมายถึง ถ้าถือเอาด้วยความโลภมีเจตนาถลำก็มีโทษมาก
- 2.3 โดยประโยค หมายถึง ถ้าถือเอาโดยการฆ่าทำร้ายเจ้าของทรัพย์สิน หรือทำประทุษร้าย เลหสถาน และพิสดขของเขาที่มีโทษมาก

ผู้ที่รักษาศีลข้อนี้ นอกจากจะระวังไม่ให้ศีลขาดเพราะทำโจรกรรมแล้ว ก็พึงงดเว้นจากการดำเนินชีวิต หรือการเลี้ยงชีพแบบอนุโลม โจรกรรมจะทำให้ศีลของตนได้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น เว้นไม่ได้ก็ทำให้ศีลต่างพร้อย ดังนี้

การเลี้ยงชีพแบบอนุโลมโจรกรรม คือ การแสวงหาทรัพย์สินโดยทุจริต ในทางที่ไม่บริสุทธิ์ นับเข้าในอาการเป็นโจร จัดเป็น 2 ลักษณะ คือ อนุโลมโจรกรรม และกิริยาเป็นฉวยโจรกรรม ดังนี้ อนุโลมโจรกรรม นับเข้าในอาการเป็นโจรมี 3 ประเภท คือ

2.1 สมโจร ได้แก่ การกระทำอุดหนุนการโจรกรรม เช่น การรับซื้อของโจร ข้อนี้ เป็นเหตุปัจจัยแห่งโจรกรรม

2.2 ปอกลอก ได้แก่ การคบคนด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์ หวังทรัพย์สินของเขาฝ่ายเดียว เมื่อเขาล่มสลายแล้วไม่ช่วยเหลือแต่กลับทิ้ง ข้อนี้เป็นปัจจัยให้คนตกยาก

2.3 รับสินบน ได้แก่ การถือเอาทรัพย์สินเงินทองที่เขาให้ เพื่อเอาไปช่วยทำธุระ ในทางที่ไม่ชอบธรรม เช่น ข้าราชการรับสินบนจากประชาชน ข้อนี้เป็นปัจจัยให้บุคคลประพฤติผิด ทางธรรม

กิริยาเป็นฉายาโจรกรรม นับเข้าในกิริยาเป็นโจรมี 2 ประเภท คือ

2.1 ผลาญ ได้แก่ กิริยาที่ทำความเสียหายแก่ทรัพย์สินเงินทองของคนอื่น เช่น เผาบ้าน กีดกัน ก่อความโดยไม่ให้คนอื่นได้ทำงานเลี้ยงชีพ เป็นต้น

2.2 หยิบฉวย ได้แก่ การถือเอาทรัพย์สินเงินทองของผู้อื่นด้วยความมั่งง่าย หรือถือเอา โดยวิสาสะ เพราะการคุ้นเคย โดยไม่บอกเจ้าของ คิดเอาเองว่าเจ้าของไม่ว่าอะไร

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยในความขาดแห่งศีลข้อที่ 2 ประกอบด้วยองค์ 5 ประการ คือ

2.1 ปรปรึคหิต์ ของนั้นมีเจ้าของหวงแหน

2.2 ปรปรึคหิตศณฺณิตา รู้ว่ามีเจ้าของหวงแหน

2.3 เถยฺยจิตฺตํ มีจิตคิดจะลัก

2.4 อุปกุกโม พยายามเพื่อจะลักให้ได้

2.5 เตน หนฺณํ ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

3. ศีล 5 สิกขาบทที่ 3 กามสุมิจฉาจารา เวมณฺณี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538 : 25) ทรงอธิบายไว้ว่า สิกขาบทนี้บัญญัติขึ้นด้วยหวังป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์ ทำให้เขาไว้วางใจกัน ชายกับหญิง แม้ไม่ได้เป็นญาติกัน ก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยอำนาจความปฏิพัทธ์ในทางกาม เมื่อชายอื่นทำชั่วด้วยภรรยาของท่าน สามีกับภรรยาก็ย่อมจะแตกแยกกันเป็นธรรมดา สามียังจะผูกใจเจ็บ กับชายผู้เกิดเป็นศัตรูขึ้น ถ้าความซื่อตรงในข้อนี้ไม่พึงมีในหมู่มนุษย์ ที่สุดสามีกับภรรยาก็จะไม่กล้า ไว้วางใจในกันและกัน

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 38-39) กล่าวว่า มิฉาจารา เวมณฺณี แปลว่า เจตนา งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในทางปฏิบัติ หมายถึง ความประพฤติการดำเนินชีวิตของตน โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง และไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในบุคคลผู้ที่เป็นที่รักของผู้อื่น รวมถึงไม่ผิดประเวณีทางเพศ ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้

มีขอบเขตหรือข้อห้ามของสิกขาบทนี้ ทั้งหญิงชายย่อมประพฤตินอกในกามด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ในอรรถกถา “อภฺรฺรสาลินี” ได้แบ่งประเภทของชาย และหญิง ดังนี้

3.1 หญิงต้องห้ามสำหรับชายมี 3 จำพวก คือ หญิงมีสามีโดยที่สุด แม้แต่ภรรยาเช่าชั่วคราว ก็ถือว่ามีเจ้าของ หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดาหรือญาติเป็นต้นรักษา หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ภิกษุณี ฯลฯ “หญิงทั้ง 3 ประเภทนี้ เมื่อชายประพฤติล่วงเกิน จะโดยเขยยินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตามศีลย่อมขาด”

3.2 ชายต้องห้ามสำหรับหญิงมี 2 จำพวก คือ ชายอื่นทุกคนนอกจากสามีของตน สำหรับหญิงที่มีสามี ชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุ สามเณรและนักบวชต่างศาสนา สำหรับหญิงทุกประเภท “ชาย 2 ประเภทนี้เป็นวัตถุแห่งกามสมุจฉาจารของหญิง คือผิดศีล เว้นไว้แต่ถูกข่มขืนไม่เต็มใจ ส่วนการเคล้าคลึงหรือพุดเกี่ยว แม้ศีลไม่ขาด ย่อมทำให้ศีลค้างพริ้วได้”

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ 4 คือ กามสมุจฉาจาร มีองค์ 4 คือ

- 1) อคมนียวัตถุ หญิง (ชาย) ต้องห้าม
- 2) ตสุมี เสวนจิตต จิตคิดจะเสพ
- 3) เสวนปโยโค ประกอบการเสพ
- 4) มกุเคน มกุคปปฏิปัตติ มรรคจรดกัน

4. ศีล 5 สิกขาบทที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี

มุสาวาทา เวรมณี แปลว่า เจตนาถวเอนจากการพุดเท็จในทางปฏิบัติ หมายถึง ความประพฤติ การดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวง เป็นสาเหตุตัดรอนทำลายประโยชน์ของผู้อื่น แต่มีความซื่อสัตย์ มีสัจจะ รักษาสัจจะ พุดแต่คำจริง คำมีประโยชน์คำสมานสามัคคี เป็นต้น เท่านั้น

ปิ่น มุฑกัณฑ์ (2514 : 425-426) กล่าวว่า เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ สามารถจำแนกกิจการ ที่เป็นมุสาวาทไว้ 7 วิธี ดังต่อไปนี้

- 4.1 ปด คือ โกหกซัด ๆ เช่น ไม่รู้ว่ารู้ ไม่เห็นว่าเห็น
- 4.2 ทนสาบาน คือ แสดงตัวฝืนความจริง เช่น ทำผิดหลายคนแต่ผู้ทำผิดไม่ชอบรับผิด
- 4.3 ทำเล่ห์กระเท่ห์ คือ โกหกด้วยการแสร้งทำกิจการอาการให้คนอื่นตีความผิดไปเอง เช่น ทำที่เป็นคนพิการให้ไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร
- 4.4 มารยา คือ แสดงท่วงทีลวงคนอื่นให้เข้าใจผิด เช่น เจ็บน้อยแต่ครวญครางมาก
- 4.5 ทำเลศ คือ แสดงนัยให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น พุดเล่นสำนวนวกไปวนมา
- 4.6 เสริมความ คือ เรื่องมีมูลน้อยแต่พุดให้เห็นเป็นมาก

4.7 อ้าความ คือ เรื่องมากแต่พูดให้เห็นเป็นน้อย ปิดความบกพร่องของตน

นอกจากงดเว้นจากมุสาวาท 7 อย่างนั้นแล้ว ผู้รักษาศีลข้อนี้ควรเว้นจากการแสดงอันมีลักษณะประหนึ่งมุสาวาท ซึ่งเรียกว่า ฉายามุสาวาท ซึ่งจะทำให้ศีลของตนมัวหมอง คือ อนุโลมมุสา ได้แก่ การที่อาจทำให้ผู้ฟังหรือเห็นเข้าใจผิดจากความจริง เช่น การคุยโวโอ้อวดเกินควร ปฏิสวระ ได้แก่ การรับคำคนอื่นแล้วภายหลังไม่ทำ และไม่ยกยอคำให้เป็นกิจจะลักษณะ แม้จะมีเหตุจำเป็นก็ไม่พ้นทำให้ เป็นคนโกหกเขา มีการแสดงออกบางอย่างที่ไม่เป็นความจริง แต่ไม่ผิดศีล เพราะผู้แสดงออกไม่มีเจตนากล่าวเท็จ คือ

4.1 ยถาสัญญา พูดไปตามที่ตนจำได้อย่างนั้น เข้าใจอย่างนั้น

4.2 โวหาร พูดไปตามแบบฟอร์มของการพูดในสังคม เช่น ลงท้ายจดหมายว่า “ขอแสดงความนับถืออย่างสูง” ทั้ง ๆ ที่ตนมิได้นับถือเขาเลย

4.3 นิยาย เล่านิทานซึ่งผูกขึ้นเพื่อฟังกันเพลิน ๆ

4.4 พลั้ง พูดพลั้งไป

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538 : 30) ทรงอธิบายไว้ว่า ลิกขาบทข้อนี้ ทรงบัญญัติขึ้นด้วยหวังห้ามความดัดจริต โยชน์ทางวาจา คนทั้งหมดย่อมชอบนับถือความจริงกันทุกคน ใต้อามข้อความอะไรกับใคร ฟังใครบอกเล่าอะไรก็เพื่อต้องการความจริง จะให้ใครเชื่อถือคำของตนก็ต้องอ้างความจริง ขึ้นตั้งปฏิญญา เมื่อความประสงค์ของตนเป็นเช่นนี้ ผู้ใดฝืนความรู้สึกของตนพูดมุสาแก่คนอื่น ข้อนี้เป็นการตัดประโยชน์ ท่านจัดว่าเป็นบาป

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 43) กล่าวว่า หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัย ศีลข้อนี้ จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ มุสาวาท มีองค์ 4 คือ

4.1 อตถุ วตถุ เรื่องไม่จริง

4.2 วิสวาทนจิตต์ จิตคิดจะพูดให้ผิด

4.3 ตชฺโซ วายาโม พยายามพูดออกไป

4.4 ปรสุตตทตถวิชานนํ คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น
“เมื่อการพูดหรือการทำเท็จครบองค์ 4 นี้ ศีลจึงจะขาด”

5. ศีล 5 ลิกขาบทที่ 5 สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณิ

สุรา เมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณิ แปลว่า เจตนางดเว้นจากของมีนเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

พระมหาธเนศร์ รามางกูร (2547 : 44) กล่าวว่า ในทางปฏิบัติ หมายถึง ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง ด้วยการดื่ม สุบ นิด สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย คือ ยาเสพติดทุกประเภทอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทพลาดพลั้ง มัวเมา เสียดสีสัมปชัญญะ

ทำให้เสียคุณภาพความเป็นคน แต่มีสติระงับตัวมิให้ติดสิ่งเสพติดเหล่านั้น ทั้งสามารถควบคุมใจ
 คุมอารมณ์มิให้เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นด้วย มีข้อห้าม หรือขอบเขต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม
 โดยตรง คือ น้ำเมา ได้แก่ สุรา น้ำเมาที่กลั่นที่เรียกกันว่า เหล้า เมรัย น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น ได้แก่
 เบียร์ สาโท น้ำตาลเมา กระแช่ ฯลฯ โดยอ้อม หมายถึง ยาเสพติดให้โทษทุกชนิด เช่น ฝิ่น กัญชา
 ไอระเหย เป็นต้น อันห้ามไว้ในศีลข้อนี้ กิริยาที่ทำไม่เฉพาะการดื่มอย่างเดียว แต่หมายถึง การสูบ
 และฉีดด้วย

หลักเกณฑ์การวินิจฉัย ศีลข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ สุราเมรัยมัชฌ
 ปมาทัญฐานา มีองค์ 4 คือ

5.1 มทนีย น้ำเมา

5.2 ปาคุกมมยตัจจตุ จิตคิดจะดื่มน้ำเมา

5.3 ตชฺโซ วายาโม พยายามดื่มน้ำเมา

5.4 ปิตปฺปเสวานํ น้ำเมานั้นล่องล่ำคองลงไป

วิธีปฏิบัติและรักษาศีล 5

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2530 : 56) กล่าวว่า การรักษาศีล
 ปฏิบัติตามศีล 5 หมายถึง การมีเจตนางดเว้นจากการทำชั่ว 5 ประการ ศีลจะเกิดขึ้นก็เพราะมีวิริติ คือ
 เจตนาที่จะงดเว้นจากโทษนั้น ๆ เวนั้น ๆ มี 3 ประการ คือ

1. สมาทานวิริติ หมายความว่า ความละเว้นด้วยถือ คือ สมาทานหรือรับเอาด้วยตนเองก็ได้
 ด้วยการรับจากผู้อื่นก็ได้ หมายความว่า ตั้งใจไว้ก่อนว่าจะรักษาศีลเมื่อไปประสบกับเหตุการณ์
 ที่จะทำให้ศีลขาดก็ไม่ทำ เพราะถือว่าสมาทานศีลไว้แล้วจะกลัวศีลขาด การกระทำเช่นนี้ เรียกว่า
 “สมาทาน” ในปัจจุบันนี้มีการปฏิบัติกันมาก คือ สมาทานกับพระสงฆ์ หรือสมาทานเองก็ได้

2. สัมปัตตวิริติ หมายความว่า การงดเว้นจากวัตถุอันถึงเข้า ขณะประจวบเข้าในทันทีทันใด
 กับเหตุที่จะทำให้ศีลขาด คือ งดเว้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หมายความว่า แต่เดิม
 ไม่ได้รักษาศีลไม่ได้สมาทานศีล เมื่อประสบเหตุที่กำลังล่วงศีลนั้น ก็ตั้งใจงดเว้นในขณะนั้น เช่น
 เห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางไว้ตนหยิบถือเอาไป แต่มาคิดว่าคนอย่างตนไม่เคยขโมยของ ๆ ใคร การตั้งใจ
 งดเว้นเหตุการณ์ที่ประจวบเข้าเช่นนี้ เรียกว่า สัมปัตตวิริติ

3. สมุจเฉทวิริติ หมายความว่า ละเว้นได้เด็ดขาด ได้แก่ การละเว้นของพระอริยบุคคล
 ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป ท่านงดเว้นจากการประพฤติดิเสสเสียได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องสมาทาน
 เพราะจิตของท่านเหล่านั้นเห็นโทษของการ ไม่มีศีลอย่างแท้จริง

พระมหาสิทธิการ (2534 : 150) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกศาสนามีข้อห้ามที่ไม่ควรปฏิบัติ และ
 มีข้อควรปฏิบัติหรือต้องปฏิบัติด้วยกันทั้งนั้น ข้อควรปฏิบัติเป็นฝ่ายของพระธรรมคำสอน ส่วนข้อเว้น

ไม่ควรปฏิบัติเป็นฝ่ายศีล หรือวินัย พร้อมข้อบัญญัติของศาสนานั้น ๆ สำหรับศาสนาพุทธ ข้อที่ควรเว้น
ไม่ควรปฏิบัติ เรียกว่า ศีล อันเป็นข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ซึ่งศีลจะเกิดขึ้นได้
ก็ต้องอาศัยการสมาทานการงดเว้น ที่เรียกว่า วิรัติ 3 ประการ คือ งดเว้นขณะประจวบพบเข้าในทันที
เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะทำร้ายได้ คิดจะทำร้ายแต่เว้นไม่ฆ่าไม่ทำร้าย เรียกว่า สัมปตตวิรัติ การงดเว้น
ด้วยการสมาทาน หมายความว่า ตั้งใจไว้ก่อนว่าจะรักษาศีล เมื่อพบเหตุการณ์อันชวนให้ผิดศีล
ก็ไม่ทำผิดศีล เพราะว่าตนได้ปฏิญาณสมาทานศีลไว้เป็นต้นนี้เรียกว่า สมาทานวิรัติ การงดเว้น
โดยเด็ดขาด หมายถึง การงดเว้นของผู้ปฏิบัติสิกขาที่เรียกว่า พระอริยเจ้า ศีลห้าในบุคคลจะล่วงได้
ก็เพราะจิตมีกิเลสทำให้อยากกระทำผิด พระอริยเจ้าท่านละกิเลสได้ จึงหมดปัญหาที่จะผิดศีล เรียกว่า
สมุจเฉทวิรัติ ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติตามศีลห้าต้องมีวิรัติของงดเว้นนี้

กล่าวสรุปได้ว่า การรักษเบญจศีลนั้น จำเป็นต้องมีหลักของวิรัติทั้ง 3 ข้อ ดังกล่าว คือ
ข้องดเว้นจากความชั่วทั้งปวง ซึ่งกำหนดได้ตามเหตุการณ์ที่ตนมีเจตนาปฏิบัติศีล 5 สะอาดบริสุทธิ์
แห่งจิตใจ ถ้าไม่มีวิรัติแล้วเมื่อประสบกับสิ่งที่เข้ามาในที่ก่อให้เกิดความทุจริตด้วยกาย วาจาและใจ
จะไม่มีสิ่งยับยั้ง อาจล่วงละเมิดแห่งองค์ศีล เบญจศีลเป็นบทบัญญัติทางสังคมที่มนุษย์ทุกยุคสมัย
ได้วางไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับการปกครองหมู่คณะ เพื่อให้หมู่คณะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบกัน เบญจศีลนี้เป็นเครื่องมืออย่างดีสำหรับวัดความเป็นมนุษย์ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า
ผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ โดยเรียกว่าเป็น “มนุษยธรรม” คือ ธรรม ที่เป็นเครื่องกำหนด
ความประพฤติของมนุษย์ ธรรมสำหรับวัดความเป็นมนุษย์ของคน ทั้งนี้เพราะศีลแต่ละข้อนั้น
ท่านวางไว้เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ “วิรัติ” จึงเป็นเครื่องบ่งชี้ว่ามีศีล 5 ดังนี้

ผลลัพธ์ (อานิสงส์) ของการรักษาศีล

คำลี รักษุทธิ (2549 : 120-121) กล่าวว่า ศีลทุกระดับนับตั้งแต่ศีล 5 จนถึงศีล 227 ไต่ตั้งแต่
จุลศีลไปจนถึงมหาศีล ถ้าหากผู้ใดสามารถรักษา คือนำไปปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์
ถึงพร้อมด้วยศีลจนเป็นปกติศีล เป็นนิจศีลพัฒนาถึงขั้นปาริสุทธิศีลเป็นศีลขั้นอริศีล ศีลนั้น
ย่อมช่วยขัดเกลาบำรุงรักษาผู้รักษา คือเรารักษาศีล ศีลย่อมรักษาเราไม่ให้ตกไปในที่ชั่วแน่นอน
นอกจากนั้นยังมีผู้รู้ทั้งหลายท่านได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการรักษาศีลไว้มากมาย หลายที่หลายแห่ง
แต่ก็พอสรุปรวมได้ว่า

1. ศีลข้อ 1 การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้น ทำให้เป็นคนอายุยืน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน
ไม่มีใครคิดปองร้าย มีแต่คนเมตตาปรานี คอยโอบเอื้อเอื้อใจ และได้รับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์
อยู่เสมอ ไม่มีศัตรูมาก
2. ศีลข้อ 2 จะเป็นคนรักษาทรมัธยสินได้ดี ไม่มีใครคิดลักขโมย ไม่มีใครเอาเรียดเอาเปรียบ
คอยโกงคอยกิน มีแต่คนคอยดูแล ให้ความช่วยเหลือ แม้ไม่อยู่ก็ยังคอยรักษาดูแลทรัพย์สินสมบัติ

ให้ทรัพย์สินไม่เกิดความเสียหาย ไม่ว่าจะเกิดภัยใด ๆ ก็ไม่อาจมาทำลายให้สูญสิ้น เช่น วาทภัย อัคคีภัย โจรภัย ตลอดจน อุทกภัย ก็ไม่มี แม้จะเกิดก็ไม่เกิดเป็นเหตุให้แล้วคลาดจนได้

3. ศิลข้อ 3 จะเป็นคนมีสุขภาพกาย สุขภาพใจดี ไม่พะวง ไม่กังวลกับลูกกับเมีย ลูกเมีย ไม่สร้างความลำบากใจ คนในครอบครัวมีความรักสามัคคีปรองดอง รักกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามิภรรยาไม่นอกใจ ไม่มีใครมาทำให้ก่อกวนเสียใจ คนที่อยู่ในความปกครองก็ว่านอนสอนง่าย มีภรรยาที่ไม่เป็นคนมักมากในกาม มีลูกก็เชื่อฟังอยู่ในโอวาท

4. ศิลข้อ 4 ทำให้เป็นคนพูดจาไพเราะมีวาทศิลป์ พูดแล้วมีอำนาจ มีพลัง มีความหลัง เหมือนมีมนต์ศักดิ์สิทธิ์อยู่ในวาจา พูดกับใครแล้วมีเสน่ห์ในตัว มีเสียงดังเสียงดีก้องกังวาน สดใส พลังเสียงก้องดังไกลไม่เห็บพรา

5. ศิลข้อ 5 เป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียว มีความคิดความอ่านเหนือกว่าคนทุศีลทั่วไป ร่างกาย สะอาดสดใส ผิวพรรณเปล่งปลั่งเนียนนวล ไม่เป็นคนคิดมาก ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่เป็นโรคประสาท โรคบ้า ไม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่น มีสติสัมปชัญญะมั่นคง ไม่จี๋หลงจี๋ลืม

สรุปได้ว่า การรักษาศีลอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวต่างพร้อมกันนั้น ย่อมได้อานิสงส์ทันที ขณะปฏิบัติ ขณะรักษา ได้รับผลตั้งแต่วินาทีแรกจนถึงอนาคตชาติ (ชาติหน้า) บางครั้งอาจไม่ชัดเจน เรื่องอานิสงส์ เพราะไม่ปรากฏเป็นรูปธรรมให้เห็นและสัมผัสแต่ต้องได้ทันทีทันใด หากแต่เรื่องของนามธรรมที่เข้าใจได้ยาก ผู้ที่จะเข้าใจ มองเห็น ได้ จะต้องเข้าใจธรรมชาติของศีลธรรม รู้ซึ่งถึงความหมายของนามธรรมและสัมผัสได้ถึงเรื่องจิตพอสมควร อานิสงส์ของศีลแม้จะเกิดขึ้นได้ทันทีที่รักษาได้ แต่ก็ไม่เหมือนการซื้อขายสินค้า ที่ปรากฏผลจากการแลกเปลี่ยนเป็นวัตถุได้ทันที และผลนั้นจะเกิดที่ใจคน ที่มีความละเอียดอ่อนกับเรื่องนี้อย่างเข้าใจเท่านั้น จึงจะยอมรับอานิสงส์ของการรักษาศีลที่ปรากฏในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม

ความหมายของการปฏิบัติธรรม

มีผู้เกี่ยวข้องกับศาสนศาสตร์ได้ให้ความหมายการปฏิบัติธรรมไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (2537 : 139) กล่าวว่า หลักธรรมกับชีวิต ประกอบด้วย สองคำที่นำมารวมกันแล้วเป็นศาสตร์เชิงประยุกต์ โดยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นเพื่อความชัดเจนในการอธิบายความหมายของหลักธรรมกับการปฏิบัติตน ดังนี้

1. ธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นทั้งตัวเหตุ ตัวผล ปรากฏการณ์ต่าง ๆ และหลักคำสอน เพื่อเป็นการปฏิบัติให้บรรลุผล

2. ธรรม นั้นมีความหมาย 4 ความหมาย คือ

2.1 ธรรมชาติ

2.2 กฎของธรรมชาติ

2.3 หน้าที่ตามกฎหมาย

2.4 ผลจากหน้าที่

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2540 : 23) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ธรรม หมายถึง ความจริง ความดี ความถูกต้อง ความประพฤตินชอบ หลักการ แบบแผน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นเปิดเผยปรากฏขึ้น
2. ธรรม หมายความว่า สภาวะที่รักษาคนให้ปกติ อะไรที่คนทำขึ้นแล้ว สามารถรักษาคนทำ และคนไม่ได้ทำ ให้อยู่ในความเป็นปกติได้ สิ่งนั้นเรียกว่า ธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (2542 : 28) ได้กล่าวว่า หลักธรรมที่มุ่งควบคุมกาย และวาจาของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องมีจิตใจเข้ามาเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาจึงกำหนดหลักการความประพฤติที่รวมการพัฒนา กาย วาจา และพัฒนาจิตใจเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อความประพฤติเรียบร้อยเรียกว่า กุศลกรรมบถ หรือธรรมจริยา 10 ซึ่งหมายถึง ทางทำความดี ทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ โดยแบ่งเป็นข้อประพฤติกาย ทางวาจา และทางใจ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 1271) ได้อธิบายไว้ว่า หลัก หมายถึง เสาที่ปักไว้ ที่สูง ที่มั่น เครื่องหมาย เครื่องยึดเหนี่ยว เครื่องจับยึด สารที่มั่นคงอันเป็นที่ตั้ง และยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ธรรม หมายถึง คุณความดี หลักประพฤติกปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ กฎหมาย สิ่งทั้งหลาย สิ่งของ

จากความหมายของหลักธรรม สรุปได้ว่า หลักธรรม คือ หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ที่เป็นความจริง เป็นความดีงาม ความถูกต้อง เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วช่วยให้เกิดความดีงามในชีวิต และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

สรุปได้ว่า ความหมายของการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนของพุทธศาสนา หมายถึง เป็นระบบวิชาความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยวิชาความรู้ดังกล่าว จะก่อให้เกิดการพัฒนาชีวิตทั้งกาย จิต ปัญญา และรวมถึงการพัฒนาสภาพแวดล้อมของชีวิตด้วย ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนามองสรรพสิ่งเป็นธรรมชาติแวดล้อมซึ่งกันและกัน จึงต้องปฏิบัติต่อทุกสิ่ง ให้เสมือนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกและเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน ทำให้สามารถนำหลักการหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคนให้มีวิถีชีวิตที่ดี ย่อมทำให้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงสังคมและประเทศเกิดการพัฒนายั่งยืน

องค์ประกอบของการปฏิบัติธรรม

บุคคลหรือชุมชนมีการประพฤติปฏิบัติธรรม หรือการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อความสุขและความสำเร็จในชีวิตนั้นมีจุดมุ่งหมายหลายระดับ เริ่มจากตนเองก่อน แล้วจึงพัฒนาเพื่อคนอื่นและเพื่อสังคมต่อไป ผู้ศึกษาได้รวบรวมองค์ประกอบของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังนี้

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2530 : 112 -113) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติตนตามหลักธรรม หมายถึง การดำรงชีวิตของคนต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 10 ประการ ที่เป็นสิ่งแสดงถึงการเป็นผู้ที่มีหลักธรรมหรือจริยธรรมในการดำเนินชีวิต การมีจริยธรรม หมายถึง การยึดถือหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับปฏิบัติให้ถูกต้อง ทั้งทางโลกและทางธรรมตามศาสนาธรรมในทุกศาสนา คือ

1. มีความเมตตากรุณา
2. มีอาชีพที่สุจริต
3. มีความสำรวมในกาม
4. มีความซื่อสัตย์
5. มีสติรอบคอบ
6. มีการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
7. มีความ پاکเพียร
8. มีความจริงใจ และข่มใจตนเองได้
9. มีความอดทนอดกลั้น
10. มีความเสียสละ

ประเวศ ะสี (2538 : 26) ได้กล่าวว่า แนวทางในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมก็เพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความสุขทางจิตใจ โดยนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนไทยยอมรับเป็นคุณค่าและเป็นวัฒนธรรมไทยด้วยเหมือนกัน ขณะที่ชาวโลกกำลังประสบความแห้งแล้งทางจิตใจ และโหยหาความสุขทางจิตวิญญาณ ถ้าเรานำหลักของไตรสิกขา มาเพื่อพัฒนาทางจิตวิญญาณ เป็นประโยชน์แก่เรา ชุมชน สังคม ทั้งทางเศรษฐกิจและทางที่จะรื้อฟื้นความสนใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเห็นคุณค่าของดีที่เรามีอยู่

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ (2538 : 39-40) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่บุคคลจะดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้นั้น พระพุทธศาสนาได้กรอบของหลักการหรือหลักธรรมต่าง ๆ ไว้หลายประการ เช่น หลักของความเป็นผู้ใหญ่และความไพบุลย์ แห่งโกตะ 4 ประการ ซึ่งเรียกว่า จักร 4 อัน ได้แก่

1. การอยู่ในที่หรือถิ่นที่เหมาะสม เรียกว่า ปฏิรูปเทศวาสะ
2. การคบคนดีอยู่ในหมู่ผู้มีความรู้และยึดมั่นในศีลธรรม เรียกว่า สัมปยุตตวาสะ
3. การตั้งตนไว้ชอบอยู่ในทำนองคลองธรรมดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เรียกว่า อุตตัมมาปณิธิ
4. และการเป็นผู้ที่มีบุญบารมี มีพื้นเพเดิมที่ดี เรียกว่า ปุพเพตปุญญาตา

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2540 : 34) ได้อธิบายไว้ว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์เข้ากับชีวิตประจำวัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและสังคม ได้แก่ หลักไตรสิกขา ซึ่งได้อธิบายไว้ดังนี้

1. ศีล เป็นการฝึกด้านพฤติกรรม โดยเครื่องมือที่ใช้ฝึกคือ วินัย ซึ่งจะฝึกพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ เรียกว่า ศีลสิกขา
2. สมาธิ เป็นการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ อันได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ฯลฯ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความรับผิดชอบ ความมีสติ ฯลฯ และในด้านความสุข เช่น ความสดชื่นผ่อนคลาย ฯลฯ เป็นการพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต เรียกว่า จิตตสิกขา
3. ปัญญา เป็นการฝึกหัดหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริงตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็น จินตเจตจำนงวิญญูแจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง รู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพ โดยสมบูรณ์ เรียกว่า ปัญญาสิกขา

พนมไพร ไชยวงศ์ (2550 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า หลักธรรมนั้นมีคุณลักษณะเด่นเฉพาะตัว เนื่องจากหลักธรรมเป็นความจริง ความดีงาม ความถูกต้อง เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตของคนทุกคน ชีวิตที่ขาดธรรมะเสียแล้ว ย่อมเป็นชีวิตที่ขาดหลักในการดำเนินชีวิต ย่อมประสบแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน หากความเป็นปกติสุขได้ยาก ต่างจากผู้ที่มีหลักธรรม คือ หลักที่ดีจริงทำให้ประพฤติปฏิบัติเข้าถึงความสำเร็จอย่างแท้จริง ให้เกิดผลดีจริงรักษาผู้ประพฤติธรรมมิให้ตกไปสู่ที่ชั่ว ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี สิ่งที่ดีแต่ไม่จริง สิ่งจริงแต่ไม่ดี และสิ่งที่ทั้งไม่ดีและไม่จริงนั้น ไม่เรียกว่าหลักธรรม ดังนั้นลักษณะสำคัญของหลักธรรมต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 5 ประการ คือ

1. ความดี
2. ความจริง
3. ความถูกต้อง
4. ให้พลังในการกระทำต่าง ๆ และนำทางในการดำเนินชีวิตของคน
5. เป็นแกนนำ และเป้าหมายร่วมแห่งภารกิจทั้งหมดของคน ๆ นั้น

สรุปได้ว่า การนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาประพฤติปฏิบัติ เป็นการบูรณาการ ศีลธรรม จริยธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ นำมาช่วยในการดำเนินชีวิต อย่างถูกต้อง และการดำเนินชีวิตย่อมไม่ผิดพลาด การนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสัมฤทธิ์ผล และสุดท้ายคือ การประยุกต์ใช้ ถ่ายทอดแบ่งปัน ชักชวนให้เพื่อนมนุษย์ปฏิบัติตาม เพื่อที่จะช่วยเสริมสร้างพื้นฐานทางปัญญาให้แก่ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติได้ สามารถบรรลุความสุขและ ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียน ฟุ้งเฟ้อ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ไม่ว่าจะเป็นการนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมหรือการประกอบกิจการงานที่สุจริตใดๆ ก็ตาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาพิชิตชัย ยมพาลไฟ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนะเรื่องศีล 5 ของชาวพุทธ ในสังคมไทยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการฆ่าสัตว์ ผลการศึกษาพบว่า การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีความสำคัญ เพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความสงบสุข ป้องกันการเบียดเบียนชีวิต และความหวาดระแวง ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสัตว์ การฆ่าถือว่าต้องมียอดประกอบครบ 5 ประการ คือ สัตว์มีชีวิต รู้ว่าสัตว์มีชีวิต คิดจะฆ่า พยายามฆ่า และสัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ศีลจึงขาด ถ้าองค์ประกอบไม่ครบศีลก็ไม่ขาด เป็นเพียงการทรมาณสัตว์ เพราะเบียดเบียนสัตว์โดยขาดเมตตา การปฏิบัติศีลข้อนี้กระทำได้ 3 วิธี คือ ปฏิญาณตนจะไม่ล่วงละเมิด งดเว้นเมื่อประสบเหตุการณ์ เฉพาะหน้า และงดเว้นเป็นปกติ ผู้ปฏิบัติตามศีลข้อนี้จะได้รับผลดังนี้ การดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถปฏิบัติธรรมขั้นสูงได้ต่อไป

สมจิต เกิดปรารค์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการนำศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในกระบวนการกลุ่ม เพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรและ เทคโนโลยีสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีการเห็นคุณค่าในตนเอง สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หลังการทดลอง กลุ่มทดลองมีการเห็นคุณค่าในตนเอง สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน ส่วนระยะติดตามผลกลุ่มทดลอง มีการเห็นคุณค่า ในตนเองสูงกว่าหลังการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และหลังการทดลองพบความสำคัญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง และคะแนนศีล สมาธิ ปัญญา ของกลุ่มทดลอง แต่ความคงทนในช่วง 30 วัน ของคะแนนดังกล่าวไม่พบความสัมพันธ์กันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ

พระมหาวรานนท์ ฐิตนุโท (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีล 5 และสันติภาพภายในสังคม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า “ศีล” ไม่ใช่กฎหมาย

แต่เป็นหลักการปฏิบัติเอง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามธรรม อันเป็นรากฐานของสังฆม การดำเนินชีวิตในสังฆมต้องมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกรวมทั้งมนุษย์ด้วยทุกคน จึงจำเป็นต้องมีความสำนึกในตนเอง ต้องควบคุมตนเอง ปรับตน ไม่นิยมความรุนแรง และต้องมีความปรารถนาดีต่อกัน

พระประสิทธิ์ จันดาหาร (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่องการปฏิบัติตนตามหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยรวม ด้านศีลอยู่ในระดับมาก นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่างชั้นปีมีการปฏิบัติตนตามศีล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 นิสิตที่มีการพักอาศัยตามลำพังหรือกับเพื่อนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

ธรรสรวง ทวนทอง (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องเบญจศีลเบญจธรรม พบว่า นักศึกษาในปัจจุบันมีการปฏิบัติในเรื่องของเบญจศีลเบญจธรรมน้อย ที่พบมากมักจะผิดในเรื่องเบญจศีล ข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี เบญจศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี และเบญจศีลข้อที่ 5 สุราเมรัยมัชฌมาทัญญานา เวรมณี ส่วนปัจจัยที่ทำให้ไม่ปฏิบัตินั้น เกิดจากตัวเองเป็นสาเหตุ ค่านิยมสิ่งแวดล้อม สถาบัน ครอบครัว และเพื่อน ส่วนในมุมมองเรื่องการดื่มเหล้า หรือสูบบุหรี่เพื่อคลายเครียด หรือเพื่อจุดประกายความคิดนั้น เป็นเรื่องที่ไม่เห็นด้วย เพราะไม่ใช่การแก้ปัญหาที่ถูกวิธี เป็นเพียงการกลบปัญหาที่มีอยู่ หรือแค่ยัดปัญหาออกไปเท่านั้น สมควรที่จะแก้ไขตรงจุดและเหมาะสม

ชลิตา สุขเสื่อ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องเบญจศีลเบญจธรรม พบว่า หลักเบญจศีล เบญจธรรมนั้น ส่วนหนึ่งเกิดการที่ตัวบุคคลนั้นละเลยที่จะปฏิบัติ และนี่ถึงคำสอนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม และปัจจัยส่วนต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่รอบด้านของตัวนักศึกษาก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เช่น ปัจจัยด้านเพื่อน ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย รวมถึงปัจจัยด้านสื่อต่าง ๆ เป็นต้น ประกอบกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนเราได้รับอารยธรรมจากนานาประเทศทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี จึงส่งผลทำให้ความคิดและมุมมองเปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อน ๆ มาก

พระธงชัย โชติธมฺโม (2554 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อความมั่นคงในชีวิต พบว่าคนในชุมชนที่มีการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านเบญจศีลต่างกัน มีความมั่นคงในชีวิตแตกต่างกัน เปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงในชีวิต จำแนกตามการปฏิบัติตามหลักธรรม ด้านเบญจธรรม คนในชุมชนที่มีการปฏิบัติตามหลักธรรมด้านเบญจธรรมต่างกัน มีความมั่นคงในชีวิตแตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า บุคคลมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองในระดับที่เป็นความต้องการของตนเองเท่านั้น เนื่องจากความต้องการทางด้านสังคมและความต้องการทางด้านความเป็นส่วนตนของบุคคล เพราะบุคคลเป็นส่วนหนึ่งและส่วนที่สำคัญของสังคม พฤติกรรมคือการแสดงออกส่วนตน บุคคลสามารถที่จะแสดงออกได้ทั้งที่เป็นของส่วนรวมและเป็นที่ยอมรับในสังคม การดำเนินชีวิตให้มีหลักธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อความต้องการในส่วนรวมเป็นหลัก การปฏิบัติตนตามหลักศีลห้า นับเป็นแนวทางที่สามารถดำรงความเป็นวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี แต่เนื่องจากภาวะสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทำให้การปฏิบัติดังกล่าวไม่สามารถทำได้อย่างที่คาดหวังหรือทำได้น้อย เพราะสังคมต้องดำเนินและสืบเนื่องไปอย่างไม่หยุดยั้งนั่นเอง เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิต ย่อมมีชีวิตปลอดภัยจากอาชญากรรม ยาเสพติด โจรผู้ร้าย ย่อมเกิดความปลอดภัยต่อความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ความมั่นคงด้านชุมชนโดยรวม ได้แก่ การเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เริ่มจากครอบครัว และชุมชน โดยใช้หลักประชาธิปไตย ในชุมชนใช้ประเพณี วัฒนธรรม และหลักธรรม โดยการนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน ให้เข้มแข็งร่วมกัน เป็นต้น

ซึ่งผู้วิจัยมีความสนใจในวิถีชุมชนในเขตตำบลตะเคียนทอง ในการดำเนินชีวิตบนหลักพื้นฐานของการใช้ศีลห้า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่คนในชุมชนตำบลตะเคียนทอง ส่วนใหญ่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สร้างความมั่นคงในชุมชนได้เป็นอย่างดี ส่วนผลของการวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยได้เทียบเคียงกับงานวิจัยที่ผ่านมา ย่อมมีเหตุผลที่เหมือนกัน ใกล้เคียงกัน ดังปรากฏ หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ได้ทำวิจัยและผู้ศึกษางานวิจัยสืบต่อไป